

คู่มือการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมดิจิทัล

กองนวัตกรรมด้านดิจิทัล

~~~~~

หลักการและเหตุผล

การพัฒนาดิจิทัลด้านเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันเกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (Structural Transformation) ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล นวัตกรรม และการใช้ข้อมูลเป็นฐานสำคัญ ส่งผลให้ภาครัฐจำเป็นต้องปรับบทบาทจากการดำเนินงานแบบแยกส่วน มุ่งสู่การบริหารจัดการที่บูรณาการและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของการบริหารราชการ การให้บริการประชาชน และความสามารถในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสมและทันทั่วถึง

จากการทบทวนโครงสร้างและการทำงานของสำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พบว่าการขับเคลื่อนงานด้านดิจิทัลและนวัตกรรมยังคงมีลักษณะเป็นการดำเนินงานแบบรายโครงการ (Project-based) โดยอาศัยการจัดจ้างผู้ให้บริการภายนอก (Vendor) เป็นหลัก ซึ่งมักเผชิญกับปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่างความต้องการเชิงธุรกิจกับการพัฒนาระบบ (Requirement Misalignment) ส่งผลให้การพัฒนาและปรับปรุงซอฟต์แวร์มีต้นทุนสูง ใช้ระยะเวลานาน และขาดความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ บุคลากรภาครัฐยังไม่ได้รับการพัฒนาทักษะ (Upskilling) อย่างต่อเนื่องเพียงพอ ส่งผลให้ขาดศักยภาพในการพึ่งพาตนเองและความยั่งยืนในการพัฒนาด้านดิจิทัลในระยะยาว

ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลของสำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (สป.ดศ.) เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลดิจิทัลรวมทั้งพันธกิจของหน่วยงาน จึงได้จัดทำ “คู่มือการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมดิจิทัล” ของกองนวัตกรรมด้านดิจิทัล (กท.) ขึ้น โดยยึดหลักความสอดคล้องกับกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถใช้อ้างอิงได้อย่างชัดเจน ลดข้อผิดพลาด และเสริมสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อกำหนดมาตรฐานการดำเนินงานด้านการวิจัย พัฒนา และทดสอบนวัตกรรมดิจิทัลของกองนวัตกรรมด้านดิจิทัล (กท.) ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างเป็นระบบ
- 2) เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลอย่างถูกต้อง ครบถ้วนตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการ การออกแบบ การพัฒนา
- 3) เพื่อสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และต่อเนื่อง แม้มีการเปลี่ยนแปลงหรือโยกย้ายตำแหน่งงาน โดยยังคงรักษาประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

- 4) เพื่อลดความซ้ำซ้อนของขั้นตอนการทำงาน ลดข้อผิดพลาดในการดำเนินงาน และลดการพึ่งพาผู้ให้บริการภายนอก (Vendor) อันจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร งบประมาณ และเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านดิจิทัลอย่างยั่งยืน (Self-sustaining)

ผลลัพธ์ของกระบวนการ

ต้นแบบนวัตกรรมดิจิทัล (Prototype) ที่พัฒนาโดยบุคลากรภายใน (In-house) ของกองนวัตกรรมด้านดิจิทัล (กท.) และได้รับการพิสูจน์ความคุ้มค่าเชิงประจักษ์ (Evidence-based) อย่างชัดเจน พร้อมรองรับการขยายผลไปสู่หน่วยงานในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (สป.ดศ.) และภาครัฐในวงกว้าง ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนงบประมาณ ลดระยะเวลาในการพัฒนา และยกระดับคุณภาพการให้บริการประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ผู้รับบริการ

หน่วยงานในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (สป.ดศ.) ที่ประสงค์ขอรับการพัฒนานวัตกรรมดิจิทัล รวมถึงหน่วยงานภาครัฐภายนอกที่นำต้นแบบนวัตกรรมของกองนวัตกรรมด้านดิจิทัล (กท.) ไปขยายผลและประยุกต์ใช้งานต่อไป

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

- หน่วยงานที่แจ้งความประสงค์ขอรับการพัฒนานวัตกรรม (เจ้าของโจทย์ / Demand Side)
- กองนวัตกรรมด้านดิจิทัล (กท.)
- ผู้อำนวยการกองนวัตกรรมด้านดิจิทัล (ผอ.กท.)
- ปลัดกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (สำหรับโครงการที่ต้องรายงาน)
- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (สปร.) และหน่วยงานมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง (แล้วแต่กรณี)

ข้อกำหนดที่สำคัญ

- ด้านความต้องการของผู้รับบริการ

หน่วยงานได้รับต้นแบบนวัตกรรมดิจิทัลที่ตรงโจทย์ความต้องการ และมีเอกสารคู่มือการใช้งานที่ครบถ้วน พร้อมสำหรับนำไปใช้งานจริงหรือขยายผลต่อ

- ด้านความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลดำเนินการโดยบุคลากรภายใน (In-house) เป็นหลัก สอดคล้องกับมาตรฐานการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมดิจิทัล มาตรฐานการพัฒนาซอฟต์แวร์ ระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ระเบียบมติคณะรัฐมนตรี และมาตรฐานต่าง ๆ ของทางราชการที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนการดำเนินงาน

กระบวนการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมดิจิทัล ได้ดังนี้

1. รับโจทย์หรือความต้องการจากหน่วยงาน พร้อมทั้งดำเนินการวิเคราะห์ปัญหาเชิงนโยบายและกระบวนการที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ
2. ศึกษาแนวโน้มเทคโนโลยีดิจิทัลที่เกี่ยวข้องในปัจจุบันและอนาคต พร้อมทั้งพิจารณาคัดเลือกแนวทางที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของภาครัฐเพื่อประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ออกแบบสถาปัตยกรรมระบบ (System Architecture) อย่างเหมาะสมกับลักษณะงาน พร้อมกำหนดเทคโนโลยีที่ใช้ (Tech Stack) โครงสร้างการไหลของข้อมูล (Data Flow) และมาตรการด้านความมั่นคงปลอดภัย (Security) ให้สอดคล้องกับมาตรฐานภาครัฐ
4. พัฒนาระบบจริง
  - ก. พัฒนาระบบต้นแบบ (Prototype) โดยบุคลากรภายในหน่วยงาน (In-house) เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง ลดการพึ่งพาผู้ให้บริการภายนอก และเพิ่มความคล่องตัวในการปรับปรุงและพัฒนาระบบในระยะต่อไป
  - ข. พัฒนาระบบเพื่อใช้งานจริง (Production) โดยนำแนวทางการพัฒนาแบบต่อเนื่อง (CI/CD) และหลักการ DevOps มาใช้ เพื่อเพิ่มความรวดเร็วในการส่งมอบระบบ ลดข้อผิดพลาด และรองรับการปรับปรุงหรืออัปเดตระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง
5. ทดสอบระบบ
  - ก. ทดสอบระบบต้นแบบ (Prototype) โดยดำเนินการทดสอบหน่วยย่อย (Unit Test) ควบคู่กับการทดสอบจากผู้ใช้งานจริง (User Testing) เพื่อประเมินความถูกต้องของระบบ ความสอดคล้องกับความต้องการ และประสบการณ์ใช้งาน ก่อนนำไปปรับปรุงและพัฒนาต่อยอด
  - ข. ทดสอบระบบเพื่อใช้งานจริง โดยดำเนินการทดสอบการทำงานร่วมกันของระบบ (Integration Testing) และการทดสอบการยอมรับระบบจากผู้ใช้งาน (User Acceptance Testing: UAT) เพื่อให้มั่นใจว่าระบบสามารถทำงานได้อย่างครบถ้วนถูกต้อง สอดคล้องกับความต้องการ และพร้อมนำไปใช้งานจริงอย่างมีประสิทธิภาพ
6. นำเสนอผลการพัฒนาและรายละเอียดของระบบต่อผู้บริหาร เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบในการนำระบบไปใช้งานจริงอย่างเป็นทางการ
7. ปรับแก้ระบบตามข้อเสนอแนะที่ได้รับ พร้อมทั้งดำเนินการแก้ไขและปรับปรุงให้สมบูรณ์ ก่อนนำระบบขึ้นใช้งานจริง (Deployment) ในสภาพแวดล้อม Production อย่างเป็นทางการ

8. จัดทำเอกสารประกอบการดำเนินงาน ได้แก่ เอกสารรายละเอียดต้นแบบ (Prototype Documentation) คู่มือการใช้งานระบบ (User Manual) และรายงานสรุปผลการพัฒนา เพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการใช้งาน การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการพัฒนาต่อยอดในอนาคตอย่างเป็นระบบ

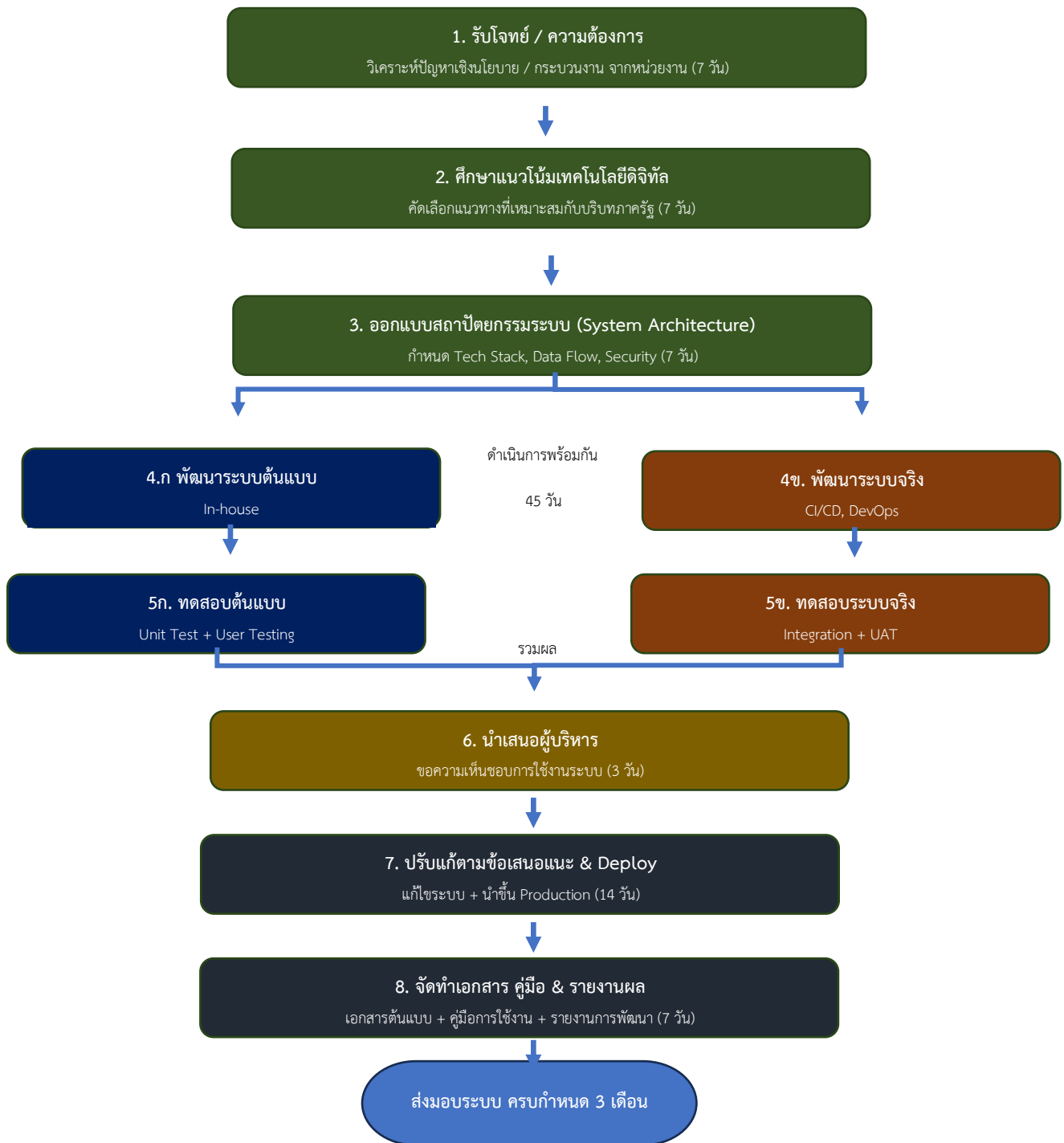
โดยกระบวนการโอนเปลี่ยนแปลงรายการงบประมาณรายจ่าย มีขั้นตอนดังนี้

กระบวนการ	ระยะเวลา	ขั้นตอนการดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
กระบวนการที่ 1 รับโจทย์ / ความ ต้องการ	7 วัน	วิเคราะห์ปัญหาเชิงนโยบาย / กระบวนการ จากหน่วยงานที่แจ้งความประสงค์ - รับเอกสารความต้องการและตรวจสอบความครบถ้วน - วิเคราะห์ความเป็นไปได้ทางเทคนิค งบประมาณ และความมั่นคงปลอดภัย (PDPA) - จัดทำเอกสารวิเคราะห์ความต้องการ(Requirements Analysis Document)	➤ หน่วยงานที่ แจ้งความ ประสงค์ ➤ กท.
กระบวนการที่ 2 ศึกษาแนวโน้ม เทคโนโลยีดิจิทัล	7 วัน	คัดเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทภาครัฐ - ศึกษาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในและ ต่างประเทศ - เปรียบเทียบและคัดเลือก Tech Stack ที่เหมาะสม	➤ กท.
กระบวนการที่ 3 ออกแบบ สถาปัตยกรรม ระบบ (System Architecture)	7 วัน	กำหนด Tech Stack, Data Flow, Security - จัดทำเอกสารออกแบบระบบ (System Design Document) - นำเสนอ ผอ.กท. เพื่อขอความเห็นชอบก่อนเริ่มพัฒนา	➤ กท. ➤ ผอ.กท.
กระบวนการที่ 4ก พัฒนาระบบ ต้นแบบ (In- house)	45 วัน (ดำเนินการ คู่ขนานกับ 4ข)	พัฒนาต้นแบบนวัตกรรมด้วยบุคลากรภายใน (In-house Development) - พัฒนาโดยใช้ Agile methodology พร้อมรายงาน ความก้าวหน้าตามรอบ - บันทึก Source Code ด้วยระบบ Version Control (Git)	➤ กท.
กระบวนการที่ 4ข พัฒนาระบบจริง (CI/CD, DevOps)	45 วัน (ดำเนินการ คู่ขนานกับ 4ก)	ตั้งค่าระบบ CI/CD Pipeline และ DevOps Environment - จัดเตรียม Infrastructure และ Deployment Pipeline	➤ กท.

		- กำหนดมาตรฐานความมั่นคงปลอดภัยของระบบ (Security by Design)	
กระบวนการที่ 5ก ทดสอบต้นแบบ	ต่อเนื่อง จาก 4ก	Unit Test + User Testing - ทดสอบหน่วยย่อย (Unit Test) และทดสอบกับผู้ใช้จริง (User Testing) - บันทึกปัญหาและข้อเสนอแนะ / หากไม่ผ่าน → กลับไปแก้ไขขั้นตอนที่ 4ก	➤ กท. ➤ ผู้ใช้งาน นำร่อง
กระบวนการที่ 5ข ทดสอบระบบจริง	ต่อเนื่อง จาก 4ข	Integration Test + UAT (User Acceptance Testing) - ทดสอบการเชื่อมต่อระบบ (Integration Test) - จัดให้หน่วยงานเจ้าของโจทย์ทดสอบยืนยันการยอมรับระบบ (UAT)	➤ กท. ➤ หน่วยงาน เจ้าของโจทย์
กระบวนการที่ 6 นำเสนอผู้บริหาร	3 วัน	ขอความเห็นชอบการใช้งานระบบ จาก ผอ.กท. / ผู้บริหาร สป.ดศ. - จัดทำสรุปผลการพัฒนาและผลการทดสอบพร้อมข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย - รับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้บริหารเพื่อนำไปปรับปรุง	➤ กท. ➤ ผอ.กท.
กระบวนการที่ 7 ปรับแก้ตาม ข้อเสนอแนะ & Deploy	14 วัน	แก้ไขระบบตามผลการนำเสนอ และนำขึ้น Production Environment - ดำเนินการปรับปรุงระบบตามข้อเสนอแนะของผู้บริหารและผู้ใช้จริง - Deploy ระบบขึ้น Production Server ผ่าน CI/CD Pipeline - ทดสอบขั้นสุดท้ายหลัง Deploy	➤ กท.
กระบวนการที่ 8 จัดทำเอกสาร คู่มือ & รายงานผล	7 วัน	จัดทำเอกสารส่งมอบต้นแบบ คู่มือการใช้งาน และรายงานการพัฒนา - เอกสารต้นแบบนวัตกรรม + Source Code (Version controlled) - คู่มือการใช้งาน (User Manual) + คู่มือการบำรุงรักษา (Maintenance Manual)	➤ กท.

		- รายงานผลการพัฒนา พร้อมองค์ความรู้ / Best Practice สำหรับโครงการถัดไป - ส่งมอบให้กลุ่มงานติดตามและขยายผลนวัตกรรม และแจ้งหน่วยงานเจ้าของโจทย์	

แผนผังแสดงขั้นตอนการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และพัฒนานวัตกรรมดิจิทัลต้นแบบ

● วิเคราะห์ / ออกแบบ

● พัฒนาต้นแบบ

● พัฒนาระบบจริง

● นำเสนอ / อนุมัติ

● ส่งมอบ

กฎหมายและมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง

- พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ.2544
- พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ.2562
- พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550
- มาตรฐานระบบการจัดการความมั่นคงปลอดภัยด้านสารสนเทศ (ISO 27001)

กฎหมายและมาตรฐานที่เกี่ยวข้อง มีความเชื่อมโยงกันตลอดวงจรการพัฒนาและการทำงานของระบบ การออกแบบสถาปัตยกรรมระบบคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นสิ่งสำคัญ สอดคล้องกับมาตรฐานระบบการจัดการความมั่นคงปลอดภัยด้านสารสนเทศ (ISO 27001) ซึ่งเป็นกรอบการออกแบบและพัฒนาระบบให้ปลอดภัยตั้งแต่ต้น พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลตลอดกระบวนการทั้งในขั้นพัฒนาและการทำงานของระบบ มีมาตรการป้องกันการเข้าถึงโดยไม่ได้รับอนุญาต มีการกำหนดสิทธิ์การเข้าถึงข้อมูล และเข้ารหัสข้อมูลที่มีมาตรฐาน พระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 โดยเฉพาะระบบที่ต้องมีการยืนยันตัวตน มีการพัฒนาให้รับรองความถูกต้องของระบบ ประกอบธุรกรรมดิจิทัล และการลงนามเอกสารในระบบ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 มีการกำกับดูแลการเก็บข้อมูลจราจรทางคอมพิวเตอร์ (Log) ไว้เป็นหลักฐานในทุกขั้นตอนไว้ในระบบเพื่อให้ตรวจสอบข้อมูลย้อนหลังตามกฎหมาย